

VI. Огляди архівних фондів

ki M., Kohnowa R. La version turque-kepcaz du Code lois des Armeniens polonais d'après le ms. N 1916 de la Bibliothèque Ossolineum // Rocznik Orientalistyczny. – Warszawa, 1957. – № XXI – s. 154–253.

⁴⁹ Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст. 36. документів / Monumenta Leopoldina (Львівські історичні пам'ятки). – Л., 2000. – Т. 2. – С. 430–431.

⁵⁰ Під час погромів 1664 р. як повідомляють євреї-очевидці, “загинули права та привілеї, польськими королями милостиво надані львівським євреям від кількохсот років, що залишилися на зберігання у пограбованих школах (синагогах. – М.К.)” (ЦДАУ України, ф. 52, оп. 1, спр. 138, арк. 216 зв.).

⁵¹ *Pazdro Z.* Organizacja i pmktyka zydowskich sądów podwojewódziskich w okresie 1740–1772 r. (Na podstawie lwowskich materialow archiwalnych). – Lwow, 1903.

⁵² ЦДАУ України, ф. 52, оп. 1, спр. 142, арк. 162–170 зв.

⁵³ Там само, спр. 142, 613–615; оп. 2, спр. 680 та ін.

⁵⁴ Перелік сеймових конститутцій, наданих місту Львову у XVI–XVIII ст. зосереджено у: Inwentarz Volumina Legum / Ed. J. Ohryzko. – Petersburg, 1860. – Cz. 1 (do tomów I–VI). – S. 274–278.

⁵⁵ Volumina Legum – Petersburg, 1859. – Т. IV. – S. 550.

⁵⁶ *Ісаєвич Я.* Найдавніший історичний опис Львова // Жовтень. – Л., 1980. – № 10. – С. 109–114. Передрук з малюнками М. Грюневєга на маргіналіях: *Vin esse. “Альмана посеред раю”*: Львів у 1582–1602 рр. // Львів. Історичні нариси / Упор. Я. Ісаєвич, Ф. Стеблій, М. Литвин. – Л., 1996. – С. 34–44.

⁵⁷ *[Alnpek Jan]* Jan Alnpek i jego “Opis miasta Lwowa” z początku XVII wieku / Wyd. S. Rachwał. – Lwow, 1930, *Zimorowicz J. B.* Leopoldis Triplex // Ejusdem. Opera quibus res gestae urbis Leopoldi illustrantur / Ed. K. Heck. – Leopoli, 1899. – P. 1–215 (польський переклад: *Zimorowicz B.* Historia miasta Lwowa, królestw Galicyi i Lodomerji stolicy z opisaniem dokladnem okolic i potrojnego obłężenia [...], праця М. Півоцького на язык польски przelożona. – Lwow, 1835), *[Użefowicz Jan]* Kronika miasta Lwowa od r. 1634 do 1690 obejmująca w ogólności dzieje dawnej Rusi Czerwonej [...], przelożona na język ojczysty przez M. Piwockiego. – Lwow, 1854.

⁵⁸ *[Kuszewicz S.]* Relacja i obłężeniu miasta Lwowa przez Bohdana Chmelnickiego 1648 roku. Wyd. Aleksander Czolowski // Kwartalnik Historyczny. – Lwow, 1892. – R. VI. – S. 543–550, *[Kusiewicz C.]* Облога Львова 1648 р., описана Самуїлом Кушевичем // Матеріали до історії Галичини. Зібрав і упорядкував Стефан Томашівський. – Т. 1 (Акти з р. 1648–1649 / Жерела до історії України-Руси – Л., 1898. – Т. IV. – С. 96–107, *[Kusiewicz C.]* Листи зі Львова та їх автор. Видав І. Сварник // Жовтень – Л., 1980. – № 1. – С. 114–127 (пер. укр. мовою).

⁵⁹ *Головацький Я.* Львовское Ставропигийское братство и князь Острожский // Временник Института Ставропигийского с месяцесловом на год простый 1867. – Львов, [1866]. – С. 66–84, *Archiwum Głowne Akt Dawnych w Warszawie. – Archiwum Zamojskich.* – N 158, k. 7–8, ЦДАУ України, ф. 132, оп. 1, спр. 693, арк. 1–2.

Віктор Голубко, Алла Середяк

ДОКУМЕНТИ ОСОБОВОГО АРХІВНОГО ФОНДУ ЙОСИФА ГРОНСЬКОГО У ВІДДІЛІ РУКОПИСІВ ЛЬВІВСЬКОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ім. В. СТЕФАНИКА НАН УКРАЇНИ

Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України зберігає неоціненні джерела для широкого спектру історико-краєзнавчих досліджень. Основу фондів становлять збірки Центрального Волинського архіву і бібліотеки, Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, Народного Дому, Греко-католицької богословської академії, “Оссолінеуму”, “Студіону” та інших публічних бібліотек Львова, що діяли до 1939 р. Окрему групу складають архіви науковців, митців, громадських діячів XIX–XX ст. Збірка рукописів бібліотеки налічує понад 200 фондів¹, окремі з яких охоплюють сотні рукописних книг, грамот, десятки архівів та багато інших матеріалів. В переважній більшості рукописний матеріал стосується різних періодів історії політичного, господарського, культурного, громадського життя українського та сусідніх народів від XII до початку XXI ст.

Для істориків-краєзнавців виняткове значення мають особові архівні фонди, велика частина яких передана до відділу рукописів з колишніх спецфондів (архіви Барзівських, Старосольських, В. Дорошенка, І. Антонича, З. Винниченка, А. Шептицького та ін.). У 90-х рр. XX ст. відділ рукописів бібліотеки поповнився особистими документами М. Грушевського, І. Огієчка, З. Кузеля,

Є. Петрушевича, О. Назарука та інших українських громадсько-політичних діячів XIX – початку XX ст.

Впродовж останнього десятиріччя особові архівні фонди активно опрацьовуються науковцями. Найбільшу увагу історики-краєзнавці приділяють вивченню раніше недоступних джерел, однак не менший інтерес складають особові збірки дослідників, що працювали в радянські часи і залишили цікаві наукові розвідки, спогади, листи ділового й особистого характеру та інші неопубліковані матеріали. Недостатньо вивченим та популяризованим є творчий доробок юриста за фахом і краєзнавця за покликанням, полігота, людини енциклопедичних знань Йосипа Гронського.

Йосип Гронський народився 24 січня 1902 р. Як він зазначає в автобіографії, сьогодні “ця дата пахне стариною, цісарем Францом Йосипом I, кінними трамваями у Львові”². З 1908 р. почав навчання у львівській початковій школі, але вже на наступний рік продовжив студії в яворівській українській школі ім. Т. Шевченка у зв’язку з переїздом родини до Яворова. Батько змушений був переїхати до меншого містечка після втрати праці у Львові під час антиукраїнської компанії розв’язаної поляками після вбивства М. Січинським галицького намісника графа А. Потоцького. Середню школу закін-

чив з перервами і труднощами, спричиненими Першою світовою війною. Після війни сім'я повертається до Львова і 1921 р. Йосиф Гронський розпочинає навчання в підпільному університеті "Львівська політехніка". Зарахування до державного Політехнічного вузу для молодого, але національно свідомого хлопця стає неможливим через відмову написати в анкеті слова: "Я, громадянин Польської Держави".

В 1922–1923 рр. Й. Гронський продовжив навчання в Гданську, куди вимушено було перенесено політехнічні студії. Проте участь в підпільному антипольському русі обернулася для 22-річного юнака 8 роками ув'язнення, 4 з яких (до амністії, проведеної до 10 річниці Польської держави) відбув у Коронівській тюрмі. Після арешту сина батька звільнили з державної служби, що поставило родину у скрутне матеріальне становище.

Повернувшись до Львова, Й. Гронський продовжує навчання у Львівському університеті на факультеті права. З 1933 р., і до початку Другої світової війни працював у різних українських фірмах.

1941 р. подарована долею щаслива випадковість допомогла уникнути ув'язнення під час масових арештів української інтелігенції працівниками органів НКВС.

Після війни – адміністративна праця в установах Міністерства охорони здоров'я та кінематографії, аж до 1953 р., тобто, як зазначив Й. Гронський в автобіографії "до щасливої смерті Сталіна"³.

В системі управління культурою п. Гронський опинився в результаті реорганізації адміністрації, що почалася з приходом до влади м. Хрущова. Робота пов'язана з перевітками архівів, бібліотек, клубів, потребувала чимало зусиль і, водночас давала доступ до архівних документів, а отже можливість займатися улюбленою справою – ретельно вивчати історію рідного краю. Після чергової реорганізації системи управління культурою Й. Гронський залишається в обласному управлінні кінематографії, де працює до 67 років. З виходом на пенсію з'являється більше часу для праці в архівах і можливість сконцентруватися над вивченням історії середньовічного Львова. На початку 80-х років ХХ ст. журнал "Жовтень" публікує цикл статей Й. Гронського "Будні середньовічного Львова"⁴. Збережені родиною і передані до архіву Львівської бібліотеки ім. В. Стефаніка 13 варіантів рукописів та чернеток цієї праці є свідченням серйозного наукового і водночас творчого підходу автора до краєзнавчих студій.

В 1976 р. на пропозицію п. Віри Свенціцької, Й. Гронський береться за опис рукописів архіву українського мистецтва, писаних латиною. Це праці польського, німецького, французького, італійською мовами. Запропонована дирекцією музею дво-тримісячна робота в архіві, завдяки ретельності підходу та відповідальності дослідника тривала сім років. Протягом цього часу п. Гронським було опрацьовано понад 1,5 тис. рукописів, обсягом від 3 до 2 тис. сторінок. Окрім того, описано ряд стародруків. Обсяг роботи говорить сам за

себе, однак слід окремо наголосити на тому, що Йосифу Гронському вдалося домогтися внесення змін до загальноприйнятих вимог радянських адміністративних органів щодо методів опису архівних матеріалів. Робота, до якої цілком можливо було віднести формально набуте для дослідника моральної, історичної і, зрештою, державної ваги. Навівиши вагомі аргументи працівникам Міністерства культури, чому треба робити детальний, а не поспішний опис рукописів Й. Гронський домогся скасування формально встановлених термінів опису архівних документів.

Творчий доробок Йосифа Гронського ретельно збережений родиною краєзнавця та переданий до відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України, що дає можливість користуватися спадщиною широкому загалу читачів.

Архівний фонд Й. Гронського налічує 253 од. зб. Документи впорядковані наступним чином:

1. *Біографічні матеріали*, тобто документи про освіту, свідоцтво про народження, трудова книжка, вітальні грамоти та ін.

2. *Творчі рукописи* – найбільша частина фонду, фактично 100 відсотків якої – краєзнавчі дослідження. Серед рукописів слід виділити ґрунтовну працю "Нарис історії Яворівщини" (спр. 82, п. 9). В Яворові минуло дитинство дослідника, отож зрозуміла його особлива увага до цього регіону. Крім "Нарису Історії" велику історико-краєзнавчу цінність складають праці "Пам'ятки культури Яворівського району" (спр. 85, п. 9), "Основні риси народного мистецтва Яворівщини в історичному аспекті" (спр. 83, п. 9), "Толонімія середньовічного Яворова як джерело для історичної географії" (спр. 90, п. 9), "Проект каталогу населених пунктів Яворівського району" (спр. 86, п. 9).

Завершена також наукова праця "Нарис історії Великомоштівського району" (спр. 76, п. 8) та "Весна народів. Ера конституційна в житті мостів" (спр. 97, п. 10).

Однак, найбільше уваги Йосиф Гронський приділив історії Львова та його околиць. У розділі "Творчі рукописи" зберігається праця "Архівні джерела про місцезнаходження середньовічних укріплень міста Львова" (спр. 19–23), нарис "Історичні звістки про село Знесіння під Львовом" (спр. 50), стаття "Слово про стародавній Львів" (від Київської Русі до Івана Федорова) (спр. 45), "Гора св. Юра у Львові, її історія і споруди" (спр. 42), "Друкарська продукція XVII ст. у Львові, як віддзеркалення суспільно-культурних відносин на західноукраїнських землях" (спр. 46), "Львів у періоді XIV–XVI ст." (спр. 56), "Про оборонні споруди середньовічного Львова" (спр. 67), "Культурно-суспільне життя у Львові після видання перших Львівських друків" (спр. 54).

Предметом особливої уваги Й. Гронського була історія львівських вулиць. Праці з цієї тематики склали б цікавий цикл публікацій чи окрему збірку. Назвемо голвні: "Вулиці та дороги Львова в XIV і першій половині XV сторіччя" (спр. 39), "Історична довідка до істо-

рії вулиці 700-річчя Львова” (спр. 48), “Історія назв вулиць Львова” (спр. 52), “Слово про вулицю 1 Травня” (спр. 64), “Львівська цитадель” (спр. 55). Історію назв львівських вулиць автор веде від “грамоти князя Льва з 12^о2 р. для княжої церкви св. Миколая, що при вулиці або дорозі Волинського регіону”³.

Чекають залучення до наукового обігу зібрані і оформлені в нариси статті, наукові доповіді матеріали до історії львівських церков, аптек, оборонних споруд.

Окрему групу складають праці Й. Гронського з топоніміки та топографії. Серед них “З історії топографії стародавнього Львова” (спр. 47), “Стародавня топонімія навколишніх львівських сіл та околиць міста” (спр. 73), “Топонімія середньовічного Яворова, як джерело для історичної географії” (спр. 90), “Із історії топонімії окремих західноукраїнських літописних міст Белз, Звенигород, Галич, Перемишль, Пліснеська, Ярослав” (спр. 109), “Топоніміка середньовічного Пліснеська” (спр. 139).

3 – Рецензії на статті Й. Гронського.

4 Епістолярна спадщина та листи до Й. Гронського.

5 *Ілюстративні матеріали*: фотографії, фотокопії картин, гравюр, карти, плани та схеми населених пунктів, та ін.

6 *Газетні публікації Й. Гронського*. Опублікованих праць було дуже мало, як на такий доробок. Це цикл статей в Яворівській газеті “Ленінський шлях” під рубрикою “Знайте історію свого краю” (1958–1959) та праця “Будні середньовічного Львова” в журналі “Жовтень” (нині “Дзвін”), “Архівні джерела про середньовічну укріплення Львова” в журналі “Історичні джерела та їх використання”.

7 *Чужі матеріали та виписки Й. Гронського з різних архівних джерел*. Тут розміщені зібрані автором, але не викладені в статті чи доповіді матеріали з історії населених пунктів Львівщини, окремих осіб чи історичних пам’яток. Для загальної уяви обсягу виписок з різних архівних фондів, періодичних видань, опублікованих джерел українською, німецькою, польською мовами охарактеризуємо декілька розміщених в цьому розділі одиниць зберігання.

– Матеріали до історії м. Белза (спр. 200, п. 15) – виписки з архівних документів джерел обсягом 18 зошитів (1 зошит – 12 сторінок).

– Матеріали до історії м. Бібрка (спр. 201, п. 15) – 13 зош.

– Матеріали до історії села Брюховичі (спр. 204, п. 16) – 13 зош.

– Матеріали до історії м. Городок (спр. 210, п. 17) – 12 зош.

– Матеріали до історії села Куликів (спр. 218, п. 18) – 9 зош.

– Матеріали до історії м. Олесько (спр. 229, п. 21) – 11 зош.

Особливу цінність мають зібрані п. Гронським матеріали до історії малих населених пунктів Львівщини,

таких як Миялтин, Магерів, Поморяни, Підкам’я, Заболотці (Спр. 202, 217, 218, 226, 231, 232, 243) та ін. Загалом у розділі містяться відомості про 10 історичних осіб та понад 40 населених пунктів.

Окремо слід сказати про зібрані тут краєзнавчі джерела до вивчення історії Львова. Тільки виписки з фондів ЦДАЛ України до історії міста і околиць складають 37 зошитів (спр. 223) та ще 10 зошитів виписок з рукописних матеріалів та друкованих джерел до історії іконографії, топоніміки, топографії, та історичної географії Львова (спр. 224).

8. *Картотеки*. В особистому фонді Й. Гронського зберігається дві картотеки: “Картотека матеріалів до історії м. Львова і його околиць” та “Картотека матеріалів про Львівських малярів, художників, іконописців, живописців”.

“Картотека матеріалів до історії м. Львова і його околиць” налічує близько 2000 карток, на яких вказано предмет дослідження і архівні фонди та інші джерела, де зберігається інформація про нього. Картки ще не до кінця описані (відповідно не недоступні для читачів), однак вже систематизовані працівниками відділу рукописів (особлива заслуга п. Дзобана). Залучення картотеки до наукового обігу серйозно полегшить роботу дослідників-краєзнавців. Для повноти уяви про об’єм та цінність зібраної Й. Гронським інформації вкажемо назви підрубрик, тобто предметів досліджень автора: 1. Назви Львова; 2. Доми і каменіці (вказані джерела інформації про близько 600 львівських будівель); 3. Брами (близько 200 карток); 4. Вулиці (вказано відомості, де наявна інформація про близько 200 вулиць.); 5. Дороги; 6. Передмістя; 7. Села; 8. Ріки; 9. Ставки, багна; 10. Мости; 11. Млини; 12. Фортифікації; 13. Гори; 14. Грунти; 15. Посілости; 16. Шпитали і лікарні; 17. Єпархії; 18. Церкви; 19. Костели; 20. Синагоги; 21. Різні події у Львові; 22. Бібліографія Львова (посилання на історичні джерела про населення Львова, його чисельність, соціальний та національний склад, зокрема, про українців, поляків, німців, євреїв, татар і турків).

Впорядкована і залучена до наукового обігу “Картотека матеріалів про Львівських малярів, художників, іконописців, живописців”. Картотека налічує 527 карток, які в алфавітному порядку містять відомості про місцезнаходження інформації про близько 500 львівських відомих та анонімних митців

Не всі праці Й. Гронському вдалося завершити, оформити зібрані матеріали в нариси чи статті. Закінчені роботи є різного ступеня наукової новизни та інформативності. Наукова редакція окремих досліджень розпочата працівниками кафедри історичного краєзнавства Львівського національного університету ім. І. Франка. До вивчення наукового доробку долучаються студенти-історики, для яких праці дослідника слугують взірцем наукового підходу до краєзнавчих досліджень і водночас легкого для сприйняття викладу матеріалу.

¹ Особисті архівні фонди вилучено рукописів. Анотований покажчик (Друге виправлене і доповнене видання) // Укл.: Баб'як П., Дзьобай О. та ін. – Л.: ЛНБ ім. В. Стефаника, 1995. – С. 3.

² Приватний архів Я. Гронського. Автобіографія Й. Гронського. – С. 1.

³ Там само. – С. 40.

⁴ Гронський Й. Будні середньовічного Львова // Живитель. – 1981. – № 10; 1983. – № 3, 4.

⁵ ВР ЛНБ ім. В. Стефаника. Ф. Й. Гронський, спр. 52, п. 6, арк. 2–4.

Гор Смуток

**АРХІВ САМБІРСЬКОЇ ЕКОНОМІЇ
ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ІСТОРІЇ МІСТ І СІЛ ПРИКАРПАТТЯ**

Архів Самбірської економії (далі – АСЕ) як цінне документальне зібрання опинився в сфері наукових зацікавлень дослідників-істориків вже наприкінці XIX ст. Зокрема, 1872 р. було опубліковано реєстр привілейованих землеволодінь (князівств-війтівств, солтніств-вибранецтв, корчмарств, вільництв тощо) та підтверджувальних документів на них двох країн Самбірської економії. 1895 р.¹ польський історик Богуслав Уляновський видав акти королівської комісії за 1698 р., що засідала в Самбірській економії². В обох випадках документи були взяті з АСЕ.

Систематичне вивчення та опрацювання документального матеріалу АСЕ розпочалося в другій половині XX ст. такими українськими істориками як В. Ф. Інкін, Ю. Г. Гошко та ін. Сферою їхніх наукових зацікавлень були питання, пов'язані з волооською колонізацією на Західноукраїнських землях. Використовуючи матеріали АСЕ, ці історики вивчали характерні особливості організації сіл руського, волоського і німецького права та їх наявність на території Прикарпаття в XVI–XVIII ст.³ Поряд з використанням матеріалів АСЕ, В. Ф. Інкін підготував цінну статтю, в якій аналізує історію створення АСЕ, класифікує вміщений в ньому матеріал тощо⁴. Результати досліджень цих істориків свідчать про велику інформативну цінність АСЕ та широкі можливості використання документів АСЕ при вивченні багатьох аспектів історії Прикарпаття, зокрема, історії міст і сіл цього регіону.

Самбірська економія була створена на основі одноім'яного староства в 1590 р., яке належало до категорії найбільших королівщин Речі Посполитої. На кінець XVI ст. в результаті колонізації південної гірської частини староства та включення до його складу Мединицького ключа і Озиминської волості чисельність поселень в цій королівщині зросла майже до 130. До кінця XVIII ст. їхня кількість залишалася практично незмінною. В Самбірській економії в цей час нарахувалося 3 міста – Новий та Старий Самбір, Стара Сіль – та понад 130 сіл. З них понад 80 було об'єднано в сім країн, решта входили до складу семи – дев'яти ключів, розміщених на півночі економії. Таким чином, вона охоплює територію сучасних Турківського, Старосамбірського районів, частково Самбірського, Дрогобицького і Сколівського⁵.

Саме рання історія населених пунктів цих районів, тобто кінця XVI – початку XIX ст. відображена в документах АСЕ. Наскільки корисною і продуктивною може бути робота історика-красзнавця чи будь-кого, зацікавленого у вивченні історії поселення, яке в свій час входило до складу Самбірської економії проілюструємо на прикладі аналізу однієї з актових книг АСЕ.

Книга записів майнових угод і судових декретів Самбірського замку за 1650–1669 рр. є однією з 71 рукопису АСЕ й належить до категорії так званих судових актів, які складають більшість АСЕ⁶. До неї внесено 1048 актів. Серед них переважають майнові угоди купівлі-продажу, дарування, застави тощо. Другу групу творять декрети зборових судів (за визначенням Інкіна В. Ф. – “протоколи зборових судів”) та судові рішення вище-адміністраторського суду або Самбірського замку. Хронологічно документи розподіляються так:

Таблиця 1

Рік	Кількість документів	Рік	Кількість документів	Рік	Кількість документів
1650	71	1657	Жодного	1664	140
1651	87	1658	9	1665	67
1652	35	1659	14	1666	149
1653	21	1660	8	1667	211
1654	10	1661	11	1668	122
1655	4	1662	43	1669	18
1656	Жодного	1663	30		

Фактично в нашому розпорядженні записи не за 19 а за 17 років. Відсутність актів за 1656 та 1657 рр. пов'язана із вторгненням на територію Руського воєводства військ семигородського князя Ракочі, союзника Богдана Хмельницького, шлях яких пролягав через Карпатські перевали на Перемишль, Новий Самбір та Стрий. Зимою 1656–1657 рр. ворожі війська утримували Новий Самбір в облозі, що порушило звичний ритм провадження поточної документації в замку⁷.

Аналіз наявності та кількості документів по кожному населеному пункту дає підстави зробити наступні висновки. Серед актів, внесених до замкової книги більшість стосується південної гірської частини економії. Їхня кількість втричі перевищує кількість документів, внесених населенням ключів економії. В середньому на один населений пункт в країнах припадає 5–6 записів